DİL BİLGİSİ: GAYRULMUNSARİF İSİM VE ÖZELLİKLERİ

القواعد : الممنوع من الصَّرف

Gayrulmunsarif terimi Arapçada, fiil ve harfler/edatlar için kullanılan bir terim olmayıp, sadece isimler için geçerlidir. Bu tür isimler, diğer isimler gibi merfû durumda damme, mansûb durumda fetha alırken, mecrûr durumlarda ise diğer isimlerden farklı olarak kesra yerine fetha ile harekelenirler. Ayrıca belirsiz olarak kullanıldıklarında, yani başlarında (ال) takısı bulunmadığında, belirsizlik alameti olan tenvini de kabul etmezler, sadece tek hareke ile harekelenirler. Örnekler:

أَخُوكَ أَطْوَلُ مِنْكَ. (Kardeşin senden daha uzundur.)

كَتَبَ رِسَالَةً أَطْوَلَ مِمَّا كَتَبْتُهَا أَنَا. (Benim yazdığımdan daha uzun bir mektup yazdı.)

أَنَا أَصْغَرُ مِنْهُ عُمْراً. (Ben yaşça ondan daha küçüğüm.)

عُمَرُ مُهَنْدِسٌ شَابٌّ. (Ömer genç bir mühendistir.)

زَيْنَبُ مُعَلِّمَةٌ. (Zeynep öğretmendir.)

*****

لَهُ أَصْدِقَاءُ مِنْ كُلِّ بَلَدٍ. (Onun her ülkeden arkadaşı var.)

لاَ أَمْلِكُ إِلاَّ أَصْدِقَاءَ مَعْدُودِينَ. (Sadece sınırlı sayıda arkadaşım var.)

كُلُّ إِنْسَانٍ يَحْتَاجُ إِلَى أَصْدِقَاءَ مُخْلِصِينَ. (Her insanın vefalı dostlara ihtiyacı vardır.)

Kur'ân-ı Kerîm'den örnek âyetler:

﴿ولَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِي الأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فيها مَعَايِشَ قَلِيلاً مَا تَشْكُرُونَ.﴾

(Doğrusu, biz sizi yeryüzüne yerleştirdik ve orada size geçim kaynakları verdik. Ne kadar da az şükrediyorsunuz! *A'râf Sûresi*, 10)

﴿وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا﴾

(Eğer Allah, bir kısım insanları diğer bir kısmı ile defedip önlemeseydi, içlerinde Allah'ın adının bol bol anıldığı manastırlar, kiliseler, havralar ve mescidler mutlak surette yıkılıp giderdi. *Hacc Sûresi*, 40)

﴿وَقَالُوا كُونُوا هُودًا أَوْ نَصَارَىٰ تَهْتَدُوا قُلْ بَلْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ.﴾

(Yahudi ya da Hıristiyan olun ki doğru yolu bulasınız dediler. De ki: Hayır! Biz, Hanif olan İbrahim'in dinine uyarız. O, müşriklerden değildi. *Bakara Sûresi*, 135)

Gayrulmunsarif İsimlerin Munsarif Olması

Gayrulmunsarif bir isim muzâf olarak kullanıldığında veya harf-i tarif ile belirli kullanıldığında gayrulmunsarif halden çıkıp munsarif olur. Bu durumda kesre harekesi ile de harekelenir.

Örnekler:

إِسطنبولُ مِنْ أَكْبَرِ مُدُنِ أُوربا.

(İstanbul Avrupa'nın en büyük şehirlerindendir.)

تُطْبَعُ هذه الكُتُبُ فِي أَحْدَثِ مَطَابِعِ البَلَدِ.

(Bu kitaplar, ülkenin en modern matbaalarında basılmaktadır.)

قَامَتْ وِزَارَةُ الثَّقَافَةِ بِتَرْمِيمِ الْمَسَاجِدِ التَّارِيخِيَّةِ.

(Kültür Bakanlığı, tarihi camileri restore etti.)

قُضَاعَةُ مِنْ أَقْدَمِ الْقَبَائِلِ الْعَرَبِيَّةِ.

(Kudâ'a, en eski Arap kabilelerindendir.)

Bir ismin gayrulmunsarif olabilmesi için bazı kurallar / ölçütler vardır. Bir başka ifadeyle "Hangi isimler gayrulmunsariftir?" sorusuna yanıt olabilecek birtakım hususlar vardır. "Hangi isimler gayrulmunsariftir?" sorusunun yanıtını maddeler halinde aşağıda sıralayalım:

1. Arapçada kullanılmakla birlikte Arapça kökenli olmayan özel isimler (yer adı, ülke adı, kişi adı vs.):

إِبْرَاهِيمُ، إِسْحَاقُ، إِسْمَاعِيلُ، يَعْقُوبُ، بَيْرُوتُ، بَغْدَادُ، دِمَشْقُ، مَكَّةُ

2. Sonunda dişil te'si (*tâu't- te'nîs*) bulunan Arapça erkek adları:

حَمْزَةُ، طَلْحَةُ، مُعاوِيَةُ

3. Kadın adları:

سُعَادُ، مَرْيَمُ، أَسْمَاءُ، زَيْنَبُ، عَائِشَةُ، فَاطِمَةُ

4. Bileşik (*el-murekkebu'l-mezcî*) özel kişi ya da yer adları:

حَضْرَمَوْتُ، بَعَلْبَكُّ، مَعْدِيكَرِبُ

5. Sonunda *elif* ve *nûn* (ان) bulunan özel adlar:

عُثْمَانُ، عَدْنَانُ، عَفَّانُ، مَرْوَانُ، عِمْرَانُ

6. Fiil kalıbında/formunda olan özel adlar:

تَغْلِبُ، يَحْيَى، يَزِيدُ، يَعِيشُ، يَنْبُعُ، يَشْكُرُ، أَحْمَدُ

7. فُعَلُ Kalıbında olan özel adlar:

عُمَرُ، زُحَلُ، هُبَلُ، زُفَرُ، لُبَدُ

Diğer isimleri de kalıplarıyla birlikte aşağıda sunuyoruz:

Gayrulmunsarif Olan Tekil Kalıplar

أَفْعَلُ : Bu kalıpta genellikle *ism-i tafdîl* ile renk ve vücut özelliklerini tanımlayan eril isimler yer alır:

أَكْرَمُ، أَسْعَدُ، أَسْوَدُ، أَصْفَرُ، أَطْرَشُ، أَبْكَمُ، أَحْدَبُ، أَعْرَجُ

فَعْلاءُ : Bu kalıp, yukarıdaki isimlerin dişil karşılıkları ile diğer bazı dişil isimleri içerir:

سَوْدَاءُ، حَمْرَاءُ، صَفْرَاءُ، حَدْبَاءُ، عَرْجَاءُ، صَحْرَاءُ، بَغْضَاءُ

فَعْلَى : Bazı terim, mastar, özel isim ve yer adları bu kalıptadır:

فَتْوَى، فَحْوَى، جَدْوَى، سَلْمَى، رَضْوَى، شَكْوَى

فُعْلَى : İsm-i Tafdîl'in eril-en üstünlük derecesinin dişil karşılığı ile bazı isim ve mastarları da kapsar:

نُعْمَى، بُشْرَى، كُبْرَى، قُصْوَى، مُثْلَى، حُسْنَى، رُجْعَى، سُكْنَى، لُبْنَى

فُعَالُ : Sayılarda üleştirme amacıyla kullanılan bu kalıp, bu özelliğiyle sesteşi olan ve tenvin alabilen kalıptan farklılık gösterir:

أُحَادَ أُحَادَ، خُمَاسَ خُمَاسَ، ثُنَاءَ ثُنَاءَ

فَعْلانُ / فَعْلَى : Sırasıyla, eril ve dişil olan sıfat ya da sıfat-ı müşebbehe gibi isimler:

عَطْشَانُ، عَطْشَى / ظَمْآنُ، ظَمْأَى / غَضْبَانُ، غَضْبَى

Gayrulmunsarif Olan Çoğul Kalıplar

ÇOĞUL KALIBI	TEKİL HALİNDEKİ KALIBI	ÖRNEK İSİMLER
أَفَاعِلُ	أَفْعَلُ / أُفْعُلٌ وَأُفْعُلَةٌ / إِفْعَلٌ	أَكْبَرُ ← أَكَابِرُ أَفْضَلُ ← أَفَاضِلُ أُنْمُلَةٌ ← أَنَامِلُ إِصْبَعٌ ← أَصَابِعُ إِسْوَرٌ ← أَسَاوِرُ
أَفَاعِيلُ	إِفْعَالٌ / أُفْعُولٌ وَأُفْعُولَةٌ / إِفْعِيلٌ	إِعْصَارٌ ← أَعَاصِيرُ أُسْطُولٌ ← أَسَاطِيلُ أُعْجُوبَةٌ ← أَعَاجِيبُ إِقْلِيمٌ ← أَقَالِيمُ
مَفَاعِلُ	مَفْعَلٌ / مَفْعِلٌ / مَفْعَلَةٌ / مِفْعَلٌ / مُفْعُلٌ / مِفْعَلَةٌ	مَسْكَنٌ ← مَسَاكِنُ مَدْرَسَةٌ ← مَدَارِسُ مِسْطَرَةٌ ← مِسَاطِرُ مِنْجَلٌ ← مَنَاجِلُ مُدْهُنٌ ← مَدَاهِنُ
مَفَاعِيلُ	مَفْعُولٌ / مِفْعَالٌ / مِفْعِيلٌ	مَشْرُوعٌ ← مَشَارِيعُ مِقْيَاسٌ ← مَقَايِيسُ مِسْكِينٌ ← مَسَاكِينُ
فَعَاعِلُ	فَعْلَلٌ / فَعْلَلَةٌ / فُعْلُلٌ / فُعْلُلَةٌ / فِعْلَلٌ	عَسْكَرٌ ← عَسَاكِرُ زَلْزَلَةٌ ← زَلَازِلُ قُنْفُذٌ ← قَنَافِذُ قُنْبُلَةٌ ← قَنَابِلُ ضِفْدَعٌ ← ضَفَادِعُ
فَعَاعِيلُ	فُعْلُولٌ / فِعْلَالٌ / فُعْلَانٌ	عُنْقُودٌ ← عَنَاقِيدُ قِنْطَارٌ ← قَنَاطِيرُ بُرْكَانٌ ← بَرَاكِينُ
فَوَاعِلُ	فَاعِلٌ / فَاعِلَةٌ	عَامِلٌ ← عَوَامِلُ قَافِلَةٌ ← قَوَافِلُ
فَوَاعِيلُ	فَاعُولٌ / فَاعُولَةٌ	حَانُوتٌ ← حَوَانِيتُ قَارُورَةٌ ← قَوَارِيرُ نَامُوسٌ ← نَوَامِيسُ

فُعَلاَءُ	**Tekili genellikle فَعِيلٌ / فَعِيلَةٌ kalıbında gelen bazı canlı-eril (âkil-müzekker) isimler**	أَدِيبٌ ← أُدَبَاءُ أَمِيرٌ ← أُمَرَاءُ زَعِيمٌ ← زُعَمَاءُ رَئِيسٌ ← رُؤَسَاءُ **Önemli bir istisna:** شَاعِرٌ ← شُعَرَاءُ
أَفْعِلاَءُ	**Tekili genellikle فَعِيلٌ kalıbında gelen nâkıs kökenli bazı canlı-eril (âkil-müzekker)isimler**	نَبِيٌّ ← أَنْبِيَاءُ وَلِيٌّ ← أَوْلِيَاءُ صَفِيٌّ ← أَصْفِيَاءُ **Nâkıs kökenli olmayan önemli bir istisna:** صَدِيقٌ ← أَصْدِقَاءُ
فَعَائِلُ	**Tekili فَعِيلٌ veya فَعِيلَةٌ ; ayrıca daha az sayıda olmak üzere/ فِعَالَةٌ فَعَالَةٌ kalıbında olan bazı cansız (gayr-ı âkil) isimler**	قَبِيلَةٌ ← قَبَائِلُ جَرِيدَةٌ ← جَرَائِدُ قَصِيدَةٌ ← قَصَائِدُ جَنَازَةٌ ← جَنَائِزُ رِسَالَةٌ ← رَسَائِلُ **Önemli bir istisna:** سَفِينَةٌ ← سُفُنٌ
فَعَالَى	فَعْلَى / فَعْلاَءُ / فُعْلَى	فَتْوَى ← فَتَاوَى صَحْرَاءُ ← صَحَارَى

dikkat

ÖNEMLİ İSTİSNALAR !

1. Üç harften oluşup ortanca harfi sükun ile harekeli kadın adları veya ülke, şehir, köy adları (hatırlanacağı üzere bütün yer ve ülke adları yapıları eril bile görünse dişil kabul edilir), gayrulmunsariflikten çıkabilir, yani tenvin ve kesra harekesi kabul edebilir. Örnek:

   عادتْ هِنْدٌ من القاهِرَة. (Hint Kahire'den döndü)

   ذَهَبتُ مع نُورٍ إلى المسجدِ. (Nur ile camiye gittim)

   تُعْتَبَرُ مِصْرٌ من البلادِ الإفْرِيقِيةِ المهمة. (Mısır, önemli Afrika ülkelerinden biri kabul edilir.)

2. Bazı çoğul-menkûs isimlerin, nekira/belirsiz iken ref ya da cer durumunda munsarif oldukları dikkati çekmektedir. Örnekler:

   ﴿وَالْفَجْرِ وَلَيَالٍ عَشْرٍ﴾
   (Tan vaktine, (Hacc'ın) on gecesine and olsun ki. *Fecr Sûresi*, 1-2)

   أَعْجَبَتْنِي مَبَانٍ ذَاتُ طَابِعٍ مِعْمَارِيٍّ فِي الصِّين.
   (Çin mimarisi özelliği taşıyan bazı binaları beğendim.)

   هٰذِهِ الْكَلِمَةُ أَرْبَعَةُ مَعَانٍ. (Bu kelimenin dört anlamı vardır.)

Öğrenme Çıktısı

2 Gayrulmunsarif isimlerin gramer özelliklerini tanıma, yapısını inceleyip diğer isimlerden ayırt edebilme, örnek cümlelerle pekiştirebilme

Araştır/ Tekrarla 2

Arapça gayrulmunsarif kelimelerin yapılarını inceleyiniz ve tekrarlayınız.

"اِشْتَهَرَ عُمَرُ بِعَدْلِهِ." cümlesinin irâbını yapınız.

İlişkilendir/ Karşılaştır

Kur'ân-ı Kerîm'in "Kehf Sûresi" 94, "Nâziât Sûresi" 17, "Saff Sûresi" 12 ve "Cinn Sûresi" 11. ayet-i kerimelerinde geçen gayrulmunsarif isimleri tespit ediniz.

Anlat/ Paylaş

Bildiğiniz gayrulmunsarif kelimeleri arkadaşlarınızla birlikte cümle içinde kullanmaya çalışınız.